

EEN GREEP UIT VIJFTIG JAAR VGN (1958-2008)

'Geschiedenisdocenten zijn geen dooie vissies die met de stroom meezwemmen'

De Vereniging van docenten in Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland werd op 22 november 1958 opgericht.

In 50 jaar tijd heeft de VGN de naam gekregen een bewogen, en soms lastige vereniging van geschiedenisdocenten te zijn. Autoriteiten hadden nog wel eens moeite met de kritische geschiedenisdocent.

De bakermat van de VGN was een conferentie over het vak geschiedenis op 14 en 15 april 1958 in de Ridderzaal te Den Haag. Organisator van deze conferentie was de Fraternité Mondiale, een internationale organisatie opgericht in 1950 door onder meer Paul-Henri Spaak en Konrad Adenauer. De Fraternité Mondiale wilde verdraagzaamheid en begrip tussen volken in de wereld bevorderen. De organisatie hield zich ook bezig met het zoeken naar oorzaken van onbegrip tussen groepen mensen. Een van die oorzaken was volgens haar de aard van het geschiedenisonderwijs. Dit was te veel gericht op de nationale geschiedenis. De twee wereldoorlogen waren daar een bewijs van. In de jaren vijftig werden door de Fraternité diverse conferenties belegd waarin leraren werden gewezen op de gevaren en op de mogelijkheden van het geschiedenisonderwijs. De conferentie in Den Haag in 1958 handelde over een herziening van de leerboeken. De ruim honderd aanwezigen deelden de wens het geschiedenisonderwijs in Nederland kwalitatief sterk te verbeteren. Hiervoor was een vereniging van geschiedenisdocenten nodig.

Bezorgdheid

Het plan voor een dergelijke vereniging was al eerder geopperd.

Kort voor de conferentie waren overheidsplannen met het voortgezet hoger en middelbaar onderwijs (vhmo) bekend geworden. Deze waren door een werkgroep uit het Rijksschooltoezicht vastgelegd in het Bilderbergrapport (genoemd naar het hotel waar de groep toen vergaderde). De plannen vielen bij de minister van onderwijs Cals in goede aarde. Het vak geschiedenis werd bedreigd door een urenvermindering in de beoogde schoolsoorten vwo en havo. Dit was onacceptabel, omdat de leerlingen van deze schooltypen de overdragers en bewakers van het cultureel erfgoed zouden worden. Juist deze leerlingen dienden daarom goed geschiedenisonderwijs te volgen en dat was alleen mogelijk als er voldoende uren beschikbaar zouden zijn.

In een brochure gaf een groep bezorgde leraren aan dat het geschiedenisonderwijs van alle kanten bedreigd werd en dat veel waardevolle informatie nooit in handen van geschiedenisdocenten kwam. Om met name in dat laatste verandering te brengen - zo vond men tijdens de genoemde conferentie in Den Haag - moest er een vereniging voor geschiedenisleraren komen. Het besluit stond de volgende dag in een landelijk dagblad, waar het zelfs als de belangrijkste uitkomst van de conferentie werd betiteld.

Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland

Peter Wester was van 2003 tot 2007 voorzitter van de VGN.

Hoe groot de behoefte aan een vereniging was bleek uit een brief van de secretaris van de Historische Kring Tilburg, een katholieke leerkring van afgestudeerde historici: *'In dank ontvang ik uw brief voor de plannen tot oprichting van een geschiedenisleraren vereniging hier te lande. Eindelijk! En gelukkig!'*

Bij de oprichting telde de VGN zo'n honderd leden. Aan de oprichtingsvergadering gaf professor P. Geyl kleur met een lezing over 'Het volk in de Bataafse Revolutie'. Het eerste VGN-bestuur bestond uit zeven personen: voorzitter L.M.J. Van der Laar, vice-voorzitter W.J.M. Boonekamp, secretaris H. Sinnema, penningmeester J. Moora en de leden H.J. de Graaf, A.F. Manning en mejuffrouw A.E. Revers.

Mannenclub

De doelstelling van de VGN was het bevorderen van de belangen van het geschiedenisonderwijs in het algemeen en op de scholen voor vhm en kweekscholen (de huidige pabo's) in het bijzonder. Daarnaast wilde de VGN de samenwerking tussen geschiedenisleraren bevorderen en nieuwe gegevens over het onderwijs in geschiedenis en de geschiedwetenschap uitwisselen. Tot aan de invoering van de Mammoetwet in 1968 was de VGN een echte eerstegraders-mannenclub van leraren aan gymnasia, lycea en de hbs.

In het VGN-bestuur hadden de drie zuilgebonden pedagogische centra elk een vertegenwoordiger. Zelf was de VGN een onverzuilde organisatie. Dit is opmerkelijk, omdat het vak zich bij uitstek leende voor het overbrengen van levensbeschouwelijke beginselen in het verzuilde Nederland, getuige bijvoorbeeld de sterk uiteenlopende interpretaties van 'de Opstand' door bekende historici. De angst voor minder uren en voor verschraving van het vak verbond de geschiedenisdocenten. Bestuurslid Moora juichte de 'onverzuildeheid' van de VGN toe: *'Het is geen alledaags gebeuren in Nederland. Dat een vakvereniging niet verzuild is. Moge de VGN het zo kunnen houden en bloeien tot in lengte van dagen.'*

In de onderstroom werd de verzuiling wel gevoeld, met name door katholieke docenten. De katholieke zuil was de meest hechte zuil in de Nederlandse maatschappij, en integratie was voor katholieke leraren een erg grote stap. Zo wilde de Historische Kring Tilburg wel toetreden tot de VGN maar de katholieke identiteit moest wel middels een kwaliteitszetel in het bestuur worden gewaarborgd. Binnen de VGN zorgden met name zuster Alix van Alkemade en pater P. Geurts ervoor dat ook katholieke leraren zich thuis gingen voelen.

In 1960 werd in samenwerking met de drie landelijke pedagogische centra de commissie voor geschiedenisdidactiek opgericht. De jaarlijkse didactiekconferenties op de Pietersberg kregen een steeds betere naam; ze werden door veel geschiedenisdocenten bijgewoond. In 1962 volgde de commissie voor Postacademiale vorming. Door het hele land gaven vakhistorici lezingen voor geïnteresseerde geschiedenisdocenten.

1962: 'de staatsgreep'

Dat de VGN ooit haar vijftigjarig jubileum zou kunnen vieren had begin jaren zestig niemand kunnen voorspellen. Al in de eerste bestuursperiode dreigde de VGN een zachte dood te sterven. De leden verwachtten van het bestuur acties tegen de urenvermindering. Maar het bestuur liet weinig van zich horen. Er werd protest aangevend. Het bestuur beloofde beterschap, maar er veranderde niets. Alle leden van het dagelijks bestuur waren directeur van een middelbare school, voor hun VGN-functie hadden ze simpelweg onvoldoende tijd. In Den Haag werd de Stijgbeugelgroep opgericht, bestaande uit jonge, progressieve geschiedenisdocenten die twee boekjes met lesmateriaal hadden uitgebracht en/of betrokken waren bij de nieuwe populaire methode *Novem, wereld in wording*. Na een mislukt gesprek met voorzitter Van der Laar werd een 'staatsgreep' beraamd. Tijdens de jaarvergadering van de VGN in 1962 werd onder leiding van Jousma en Geurts het bestuur afgezet. Met name voorzitter Van der Laar kreeg de volle laag. Hij zou geen hart hebben voor het vak en was alleen voorzitter geworden om hogerop te komen. (Zo was het ook, enige tijd later werd hij staatssecretaris van Onderwijs.) Jousma en Geurts schoven de relatief jonge leden Nico Maarsen en Hans de Wolff naar voren als voorzitter en secretaris van de VGN.

De jaren zestig en zeventig

Het nieuwe bestuur liet de opvatting dat er allereerst een hecht contact met de wetenschap moest zijn, los. De VGN moest een vakvereniging worden die de belangen van het vak verdedigt en veel aandacht besteedt aan didactische bij- en nascholing van haar leden. Alle begin is moeilijk. De eerste conferentie van het nieuwe bestuur, gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, dreigde op een fiasco uit te lopen. De aanmelding viel enorm tegen. Uit vrees in de toekomst van subsidies te worden uitgesloten gaf elk organiserend commissielid familie en vrienden op om de zaal toch maar vol te krijgen.

De postacademiale vorming werd grootscheeps aangepakt. Tot in de eerste helft van de jaren zeven-

Jaarvergadering in het Catharijneconvent. Waarschijnlijk in 1980.

tig werden de regionale scholingsavonden over het algemeen goed bezocht. Rond 1975 daalde het aantal deelnemers sterk en nam de motivatie van wetenschappers en didactici om door het land te reizen af. Op verzoek van didacticus Piet Gieles koos de VGN voor een andere opzet, cursussen gericht op zowel didactische als wetenschappelijke onderwerpen. Doordat deze cursussen niet meer plaatselijk of regionaal waren veranderde voor de trouwe deelnemers het karakter van de VGN sterk. Uit het VGN jaarverslag 1977:

'Dat de VGN ook niet meer de vereniging (is) van de gezellige bijeenkomsten met collega's uit de eigen regio, zo drie, vier keer per jaar, waar een deskundig spreker de laatste ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderwijs meedeelde, en waar tijdens de koffietafel, die je ook niet eens zelf hoefde te betalen, ervaringen konden worden uitgewisseld.'

De aandacht die de VGN heeft geschonken aan didactische vorming van geschiedenisdocenten is altijd sterk gerelateerd geweest aan de kritiek op het geschiedenisonderwijs in de samenleving. Kenmerkende geluiden uit de jaren vijftig en zestig waren: leerlingen kennen wel veel feitjes, maar hebben een gebrek aan culturele en maatschappelijke vorming. Het geschiedenisonderwijs zou leerlingen onvoldoende op de maatschappij voorbereiden. De leerstof werd te droog gebracht. Het geschiedenisonderwijs moest meer aandacht besteden aan contemporaine geschiedenis.

De VGN trok zich de kritiek aan en wilde er voor zorgen dat geschiedenis haar vaste plaats in het voortgezet onderwijs zou behouden. Naast de al genoemde activiteiten werden ook de seminaria voor jonge docenten een belangrijk middel voor didactische scholing. Om geschiedenis van het imago van saai feitenvak af te helpen en docenten kennis te laten maken met de nieuwste didactiek bracht de VGN enkele dikke rapporten uit: het *Doelstellingenrapport* uit 1967, het *Brugklasrapport* uit 1971 en het *Onderbouwrapport* uit 1976. Het algemene doel van deze publicaties was een hervorming van het geschiedenisonderwijs. De leerling kwam centraal te staan. Het geschiedenisonderwijs moest gaan aansluiten bij de leef- en de denkwereld van leerlingen.

Was het *Doelstellingenrapport* een theoretisch didactische verhandeling, in de andere twee rapporten stond er een uitgebreid lesvoorbeeld. In het *Brugklasrapport* ging het over 'Het oude Egypte'. Na het lezen van het *Onderbouwrapport* konden docenten direct aan de slag met het onderwerp 'De arbeidende klasse in de negentiende eeuw'.

Het bestuur dat in 1962 aantrad wilde graag het aantal leden uitbreiden. Een Propagandacommissie moest er voor zorgen dat de VGN bekend werd bij geschiedenisdocenten en bij de pers en andere media. Tussen 1964 en 1970 groeide het aantal leden van 475 naar ongeveer 1000.

De stijging na 1968 kan grotendeels worden verklaard door de toestroom van mavo-leraren. Deze docenten gaven vaak les in verschillende vakken. Lid worden van een vakinhoudelijke vereniging was eerder geen gebruik.

Mavo-leraren hebben in de volgende decennia lang een aparte plaats ingenomen binnen de VGN: er werden kortingen aangeboden en gecombineerde lidmaatschappen. Ze waren de eerste groep binnen de VGN die een aparte commissie mocht vormen.

Een breekpunt, het centraal examen

Vanaf 1972 tot 1978 nam het aantal leden explosief toe tot bijna drieduizend. Deze groei hing samen met het plan van het ministerie van Onderwijs om voor het vak geschiedenis een verplicht centraal schriftelijk examen (cse) in te stellen. De hiervoor ingestelde Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (CEGES) leek op zo'n examen aan te koersen. Veel geschiedenisdocenten waren fel tegen een cse vanwege de beperkingen die zo'n examen voor docenten met zich meebracht. Zij vreesden een verschraving van het vak en vestigden hun hoop op de VGN.

Het toenmalige bestuur was echter bang dat geschiedenis en staatsinrichting zonder een cse een vak 'achter de lijn' zou worden. Een vak dat bijvoorbeeld bij bevordering naar een hoger leerjaar niet meetelde. Het bestuur verkoos met de overheidsplannen mee te gaan. Eind jaren zeventig dreigde er een schisma binnen de VGN. Fanatieke tegenstanders van het examen, de groep WEG (Werkgroep Eindexamen Geschiedenis), stond lijnrecht tegenover het bestuur. Op een turbulente ledenvergadering in 1978 spraken de leden zich middels een motie uit tegen de verplichte invoering van een cse. Het bestuur bracht het standpunt van de leden over aan het ministerie. Alle commotie bleek uiteindelijk vergeefs, want in 1980 stelde de staatssecretaris van Onderwijs het cse geschiedenis en staatsinrichting per ingang van het schooljaar 1981-1982 verplicht.

Het oordeel van de leden was verpletterend: de VGN had geen vuist kunnen maken tegen de cse-plannen. Een enorm aantal leden zegde het lidmaatschap op. Nico Maarsen, in 1981 voor de tweede keer als voorzitter aangetreden, verzuchtte 'dat de VGN op dat moment

niet veel meer was dan de uitgeefster van *Kleio*. Ook het feit dat de nascholing, door het ministerie gelegd bij hoofddocenten geschiedenis in universiteitssteden, geen taak meer van de VGN was, deed de situatie geen goed. Het bestuur deed er alles aan om deze identiteitscrisis snel tot een einde te brengen.

Een hernieuwd bestaan

Soms kan leed snel voorbijgaan. De VGN vond na 1981 nieuwe actieve leden en nieuwe uitdagingen. Aan het einde van de jaren tachtig waren er naast de *Kleio*-redactie tien commissies: Pabo, havo/vwo, Didactiviteiten, Volwasseneducatie, Basisvorming, Onderwijsadvies, 12-16 jarigen, Comigo (ict), Vrouwengeschiedenis en de contactgroep Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap/VGN. De commissielijsten in *Kleio* weerspiegelden een opvallende instroom van docenten die in het voortgezet onderwijs dagelijks voor de klas stonden. Hun boodschap 'laten we werken aan didactisch materiaal dat bij wijze van spreken morgen in de klas is te gebruiken' klinkt in artikelen in de *Kleio*'s van de jaren tachtig en negentig veelvuldig door.

De *Kleio*-redactie speelde op deze wens in met de serie: *Kleio Didactica*. Het grootschalige mavo-project van het KPC en 'Geschiedenis in de klas' gericht op het gebruik van multimediale bronnen en vaardigheden voedden dezelfde behoefte. Via VGN-commissieleden was de VGN nauw bij deze projecten betrokken.

Na 1988 kwam de nascholing van geschiedenisdocenten weer in handen van de VGN; de jaarlijkse didactiekdagen voor ervaren docenten en voor 'starters' kregen opnieuw vorm.

De reeks katernen, lesvoorbeelden en lespakketten uit de jaren tachtig en negentig was indrukwekkend. Het was interessant om te zien dat een flink deel ervan terugkeerde in de gemoderniseerde en sterk verfraaide schoolboeken voor het vak geschiedenis uit de jaren negentig.

Het cse bleef de gemoederen bezig houden. De VGN organiseerde vanaf 1982 regionale examenbesprekingen. Het bleek een gouden greep te zijn. Geschiedenisdocenten 'vonden elkaar' op de druk bezochte bijeenkomsten. In de loop van de jaren ontstond een zekere consensus over het nakijken en beoordelen van het cse. De VGN kreeg er een nieuw netwerk aan contacten met geschiedenisdocenten in het land voor terug, onder andere goed voor het werven van nieuwe actieve leden en voor de opkomst bij andere VGN-activiteiten.

Over de inhoud van de cse's geschiedenis en staatsin-

richting, met name over de gebrekkige stofomschrijving, bleven docenten ontevreden. De inspecteur voor het geschiedenisonderwijs gaf de onderwerpen aan middels een titelomschrijving en een lijstje losse begrippen en jaartallen. Er verscheen een klein aantal examenkaternen. Elk katern bood een 'eigen samenhang', of iets wat daarvoor door moest gaan. De roep om verandering klonk luid.

De werkgroep Herziening Eindexamen Geschiedenis (HEG 1984-1987) - aangesteld door het ministerie van Onderwijs - zwengelde herhaaldelijk binnen de VGN en in *Kleio* de discussie aan. De uitkomst was: cse-thema's nu ook vóór 1917, de koppeling van thema's aan structuurbegrippen ('kennen en kunnen'), een samenhangende stofomschrijving waaraan docenten uit het voortgezet onderwijs zouden meeschrijven, en een afwisseling van thema's uit de Nederlandse geschiedenis (inclusief de Nederlandse koloniën) en uit 'de wereld daarbuiten'. Dit voorstel en ook de aansluitende voorstellen voor de inrichting van het geschiedenisonderwijs in de onderbouw werden opvallend mild door geschiedenisdocenten ontvangen. De Werkgroep Implementatie Examen Geschiedenis (WIEG), bestaande uit actieve VGN-leden, spande zich tussen 1989 en 1998 in om alle geschiedenisdocenten op de hoogte te brengen van de nieuwe regeling op het gebied van stofkeuze en methodiek.

Midden jaren negentig kreeg het cse geschiedenis en staatsinrichting een nieuwe inhoud en vorm. De geleidelijke invoering van dit nieuwe examen - toentertijd een bron van ergernis - is achteraf bekeken niet zo slecht geweest. Ingrijpende veranderingen vragen immers hun tijd.

Het eerste omschreven examenonderwerp 'Continuïteit en verandering: de positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika 1929 -1969', een initiatief van de Vereniging voor Vrouwengeschiedenis en de HEG, baande de weg voor de thema's nieuwe stijl. De onbekendheid met dit onderwerp zorgde voor een nascholingsgolf. De VGN bracht de eerste 'examenreader' voor geschiedenisdocenten uit.

In de volgende jaren nam de behoefte aan nascholing verder toe. In 1993 kwamen 550 docenten op zaterdag naar Leiden voor een nascholingsbijeenkomst over de

Het bestuur onder leiding van Nico Maarsen, jaren tachtig.

Vmbo-dag, april 2004.

In de jaren negentig is er nog maar weinig over van het beeld van de VGN als een club van mannelijke eerstegraders uit de bovenbouw. Een jongere generatie geschiedenisdocenten had zich aangemeld en ook tweedegraders van de nieuwe lerarenopleidingen werden lid. In dit decennium vervulden vrouwen binnen de vereniging opvallende rollen. Tussen 1988 en 1997 kende de VGN drie vrouwelijke voorzitters. Naast vele andere activiteiten bouwden zij ook contacten op met vakgenoten en verenigingen van geschiedenisdocenten in Europa. Hieruit ontstond in 1993 Euroclio onder leiding van Joke van der Leeuw. De eindredacteur van Kleio en succesvol VGN-ledenwerver Tineke Bogaerts werd in deze periode een begrip binnen de VGN. De commissie 'Vrouwengeschiedenis' (1989 -2003) was op vele fronten actief. Haar grootste 'wapenfeit' was dat bij het benaderen van leerstof in het geschiedenisonderwijs er gelijktijdig oog diende te zijn voor de positie van mannen en voor de positie van vrouwen.

De afgelopen tien jaar waren enerverend voor veel docenten in Nederland. Alom was er bezorgdheid en ergernis over: de Tweede Fase, de vorming van het vmbo, de vernieuwde onderbouw, een overheid die ene hervorming na de andere in gang wilde zetten zonder te luisteren naar de docent, de opkomst van een 'modern' schoolmanagement met grote dadendrang, en het zogenaamde 'nieuwe leren' in het onderwijs. De lijst is langer, zie het recente rapport over de het onderwijs van de zeer laat wakker geworden Tweede Kamer (commissie 'Dijsselbloem', april 2008).

In september 1997 werd de commissie De Wit (oud-commissaris van de Koningin in Noord-Holland) geïnstalleerd met de opdracht een advies uit te brengen op hoofdlijnen over doel, functie en inhoud van het vak geschiedenis. Oorzaak was een golf van kritiek op het programma voor geschiedenis in de Tweede Fase.

Wat was er gebeurd? Kritiek op het geschiedenisonderwijs is van alle tijden. Het valt op dat critici in de discussie over het vak graag teruggrijpen op het geschiedenisonderwijs dat ze zelf hebben gehad of zouden hebben willen gehad. In 1997 spitte de kritiek zich toe op: de thema's voor het cse, het missen van 'de grote lijn', het gebrek aan tijdsbesef, en het ontbreken van een historische canon. Nieuw was dat de media deze discussie regelmatig voedden. Bij herlezing van kritische krantenartikelen zie je dat de angst voor het verlies van (nationale) identiteit in een steeds groter wordende wereld al voor de eeuwwisseling sterk aanwezig was.

Het toenmalige VGN-bestuur stopte veel energie in de werkzaamheden van de commissie De Wit en de vervolgc commissie onder leiding van professor Piet de Rooy. Op basis van de analyses van commissie De Wit presenteerde 'De Rooy' in 2001 nieuwe voorstellen voor het vak geschiedenis vanaf de basisschool tot en met de eindexamenklassen in het voortgezet onderwijs. Kenmerken zijn: een versterking van het chronologisch besef, onder andere middels een verplichte invoering van tien tijdvakken en de geleidelijke uitbreiding van de basiskennis aan de hand van 49 oriëntatiepunten. In de vergetelheid is geraakt het pleidooi voor een drieslag: op de basisschool, in de onderbouw en in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs zou de basiskennis moeten worden opgebouwd, herhaald, verbreed en verdiept. De structuurbegrippen werden gehandhaafd, de daar achterliggende gedachten werden onderschreven. Er zou een nieuw evenwicht ontstaan tussen uitdijende basiskennis en de toepassing van vaardigheden.

Uiteindelijk ging de VGN, op het eindexamenonderdeel na, met de voorstellen van 'De Rooy' akkoord.